

Ηθική, χώρος και φιλοξενία στον Ζακ Ντερριντά

Marie-Eve Morin

Στην ενασχόλησή του με τη φιλοξενία, ο Ζακ Ντερριντά (Jacques Derrida) καθιστά εμφανές πως τόσο η κυριότητα όσο και η ανοιχτότητα αποτελούν όρους δυνατότητας κάθε φιλόξενου χώρου. Η φιλοξενία καθορίζει τους όρους της συμβίωσης· καθορίζει τόσο τους κανόνες που καθιστούν δυνατό το να έχουμε ένα σπίτι όσο και τους όρους υπό τους οποίους αυτό το σπίτι είναι ανοιχτό στους άλλους. Πράγματι, για να υπάρχει ένα σπίτι, χρειάζεται να υπάρχει μια ορισμένη οριοθετημένη κλειστότητα, ένα σύνορο που επισημαίνει αυτό που μου ανήκει. Ωστόσο, εάν το σπίτι είναι περικόλειστο, εάν τα σύνορα είναι απολύτως στεγανά, τότε το σπίτι δεν είναι κατοικήσιμο.¹ Το κατώφλι, συνεπώς, λειτουργεί τόσο ως χώρος κλειστό-

1. Βλ. **Jacques Derrida**, «Foreigner Question: Coming from Abroad/from the Foreigner», στο Jacques Derrida & Anne Dufourmantelle, *Of Hospitality: Anne Dufourmantelle Invites Jacques Derrida to Respond*, μτφρ. Rachel Bowlby, Στάνφορντ, Καλιφόρνια: Stanford University Press, 2000, σ. 61 (ελληνική έκδοση: **Ζακ Ντερριντά**, «Περί Ξένου ερώτημα: ερχόμενο από τον ξένο/τα ξένα», στο Ζακ Ντερριντά & Αν Ντυφουρμαντέλ, *Περί φιλοξενίας: Η Αν Ντυφουρμαντέλ προσκαλεί τον Ζακ Ντερριντά να απαντήσει*, μτφρ.-σημ. Βαγγέλης Μπιτσώρης, Αθήνα: Εκκρεμές, 2006, σ. 77: «[...] για να κατασκευάσεις το χώρο μιας κατοικήσιμης οικίας και ενός σπιτιού, χρειάζεσαι ένα άνοιγμα, μια πόρτα και παράθυρα, πρέπει να δημιουργήσεις ένα πέρασμα για τον ξένο. Δεν υπάρχει οίκος ή εσωτερικότητα χωρίς πόρτα ή παράθυρα. Η μονάδα του σπιτιού πρέπει να μείνει φιλόξενη για να είναι

τητας όσο και ως χώρος ανοιχτότητας. Καθορίζει τους κανόνες του ανήκειν και του μη ανήκειν, διαχωρίζει το εσωτερικό από το εξωτερικό, αλλά συγχρόνως σκιαγραφεί το κριτήριο που θα επιτρέψει τη διέλευση. Τα σύνορα δεν είναι ποτέ αδιάβατα, διότι αποτελούν συνάρτηση του κριτηρίου που καθορίζει το ανήκειν. Το σπίτι είναι εγγενώς, αλλά πάντα υπό όρους, φιλόξενο. Ωστόσο, αυτή η υπό όρους φιλοξενία, όπως ο κύκλος της οικονομίας, είναι φιλόξενη μόνο εάν εξακολουθεί να συνδέεται με μια απροϋπόθετη απαίτηση στην καρδιά της ίδιας της φιλοξενίας: εάν είμαι μόνο ανοιχτός στην υποδοχή αυτού που μπορώ να προσμένω, αυτού που περιμένω και για το οποίο είμαι προετοιμασμένος, τότε δεν είμαι ανοιχτός σε κάθε ερχομό, σε κάθε επίσκεψη. Η φιλοξενία απαιτεί μια ανοιχτότητα πέραν της υπό προϋποθέσεις ανοιχτότητας σε αυτό που μπορεί να προσμένεται, σε αυτό που μπορώ να δω να έρχεται. Πρέπει κανείς «να αφεθεί να παρασυρθεί από τον ερχομό του παντελώς άλλου, του απολύτως απρόβλεπτου [inanticipable] ξένου, του απρόσκλητου επισκέπτη, της απροσδόκητης επίσκεψης, πέρα από μηχανισμούς υποδοχής. Εάν καλωσορίζω μόνο αυτό που είμαι έτοιμος να καλωσορίσω, εάν καλωσορίζω μόνο τον προσκεκλημένο φιλοξενούμενο που αναγνωρίζεται εκ των προτέρων, τότε δεν υφίσταται φιλοξενία».²

Παρά τα όσα μπορεί κανείς να σκεφτεί, δεν είναι ο ρόλος της απροϋπόθετης φιλοξενίας να προωθήσει περισσότερο ανοιχτά σύνορα, εφόσον αυτό μπορεί να γίνει χωρίς να υπερβούμε τα όρια της υπό όρους φιλοξενίας, μέσω της επέκτασης του κριτηρίου με το οποίο καθορίζουμε το ανήκειν, ένα κριτήριο που είναι επίσης λόγος αποκλεισμού. Απ' την άλλη, μια κοινότητα που θα ήταν απροϋπόθετα φιλόξενη δεν θα ήταν κοινότητα, αφού η πλήρης ανοιχτότητά της θα κατέστρεφε κάθε σύνορο, ως γραμμή διαχωρισμού, διαίρεσης και προσδιορισμού, αλλά και ως χώρο διέλευσης, φιλοξενίας, υποδοχής. Ως εκ τούτου, όταν ο Ντερριντά λέει ότι αυτό που ανα-

ipse, ο εαυτός της στο σπίτι, το κατοικημένο σπίτι στη σχέση του εαυτού προς εαυτόν», Σ.τ.Μ.).

2. **Jacques Derrida**, «Hostipitality», στον ίδιο, *Acts of Religion*, επιμ. Gil Anidjar, Ν. Υόρκη: Routledge, 2002, σσ. 361-362.

ζητά είναι μια «ανοιχτή “οιονεί”-κοινότητα»,³ δεν πρέπει να εννοεί ούτε μία υπό όρους ανοιχτή κοινότητα (δεδομένου ότι όλες οι κοινότητες είναι πάντα υπό προϋποθέσεις ανοιχτές) ούτε μια απροϋπόθετα ανοιχτή (δεδομένου ότι αυτή δεν θα αποτελούσε σε καμία περίπτωση κοινότητα). Αντιθέτως, αυτό προς το οποίο δείχνουν το «ανοιχτό» και το «οιονεί» είναι ένας άλλος τρόπος με τον οποίο τα σύνορα είναι πάντα ήδη παραβιάσιμα.⁴ Εάν σκεφτούμε τα σύνορα ως μεμβράνη, τότε μπορούμε να δούμε πως, ανεξάρτητα από το πόσο πορώδη είναι, λειτουργούν πάντα εντός μιας λογικής της αντιθετικότητας: μια μεμβράνη «επιτρέπει το πέρασμα μόνο σε αυτό που είναι ομοιογενές ή ομογενοποιήσιμο, αυτό που είναι αφομοιώσιμο ή το πολύ πολύ αυτό που είναι ετερογενές αλλά που θεωρείται “ευόιωνο”: ο δυνάμει κατάλληλος μετανάστης, ο αξιοπρεπής μετανάστης».⁵ Χάρη στην ομοιογένεια, δεν υπάρχει αντίφαση εδώ μεταξύ της ανοιχτότητας και της επιθυμίας για κυριότητα. Αλλά μια μεμβράνη δεν ανοίγει τον οργανισμό μόνο σε αυτό που είναι ομοιογενές ή ευόιωνο. Κάτι απρόβλεπτο ενδέχεται να διέλθει, κάτι που θα διαταράξει, θα αλλάξει ή ακόμη και θα σκοτώσει τον οργανισμό. Οι καλύτεροι όροι για να σκεφτούμε τη διαφορά μεταξύ της υπό όρους και της απροϋπόθετης φιλοξενίας δεν είναι, επομένως, η ανοιχτότητα και η κλειστότητα, αλλά η ομοιογένεια και η ετερο-

3. Jacques Derrida, «“A ‘Madness’ Must Watch Over Thinking”», στο ίδιο, *Points...: Interviews 1974–1994*, επιμ. Elisabeth Weber, Στάνφορντ, Καλιφόρνια: Stanford University Press, 1995, σ. 351 (ελληνική έκδοση: Jacques Derrida, «“Μια ‘τρέλα’ πρέπει να αγρυπνεί πάνω από τη σκέψη”», στο ίδιο, *Συνομιλίες*, μτφρ. Μαντλέν Ακτύπη-Δημήτρης Γκινοσάτης, επιμ. Μιχάλης Καραχάλιος, Αθήνα: Πλέθρον, 1995, σ. 120, Σ.τ.Μ.).

4. Ως εκ τούτου θα διαφωνούσα με την επεξήγηση του Τζον Καπούτο (John D. Caputo) ότι η φράση του Ντερριντά «ανοιχτή “οιονεί”-κοινότητα» υπερασπίζεται ένα περισσότερο πορώδες είδος συνόρων. Βλ. John Caputo, «Who is Derrida’s Zarathustra? Of Fraternity, Friendship, and a Democracy to Come», *Research in Phenomenology* 29, αρ. 1, 1999, σ. 187, και *Deconstruction in a Nutshell: A Conversation with Jacques Derrida*, Ν. Υόρκη: Fordham University Press, 1994, κεφ. 4, ειδικά σσ. 121-124.

5. Βλ. την ενασχόληση του Ντερριντά με το θέμα της μετανάστευσης, του ασύλου και της ξενοφοβίας στο Jacques Derrida «The Deconstruction of Actuality», στο ίδιο, *Negotiations: Interventions and Interviews 1971-2001*, επιμ. Elizabeth Rottenberg, Στάνφορντ, Καλιφόρνια: Stanford University Press, 2002, σ. 102.

γένεια. Η απροϋπόθετη φιλοξενία, τότε, δεν είναι θέμα τού να ταχθούμε υπέρ ενός περισσότερο ανοιχτού συνόρου, δηλαδή ενός πιο ελαστικού κριτηρίου για διέλευση, καθώς μια τέτοια προσταγή [imperative] δεν αποσταθεροποιεί τη σκέψη μας γύρω από την κοινότητα ως κάτι ομοιογενές. Αντιθέτως, είναι θέμα τού να εννοήσουμε τα πορώδη σύνορα ως κάτι που είναι επίσης πάντα ολοκληρωτικά ανοιχτό σε κάτι παραπάνω, πέρα από αυτό που είναι ευόιωνα και που συνεπώς του επιτρέπεται η διέλευση.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να είμαστε προσεκτικοί, να μην ταυτίσουμε βεβιασμένα την ηθική με την άκρα ανοιχτότητα στο ετερογενές. Η ηθική δεν συνίσταται ούτε στην υπό όρους ούτε στην απροϋπόθετη φιλοξενία ως τέτοια, αλλά αντιθέτως στην παράδοξη σχέση μεταξύ αυτών των δύο μορφών φιλοξενίας. Αυτή η σχέση είναι παράδοξη επειδή οι δύο προσταγές δεν μπορούν να αναχθούν σε μια ενιαία, σταθερή προσταγή. Μας ωθούν προς δύο αντίθετες κατευθύνσεις. Όταν προσεγγίζεται από την πλευρά της επιθυμίας μας για προϋποθέσεις, περιορισμούς, έλεγχο, κυριαρχία, η ηθική εμφανίζεται ως καθαρή ανοιχτότητα: ο Άλλος είναι ό,τι έρχεται απροσδόκητα, καθ' υπέρβασην οποιωνδήποτε κανόνων ή προϋποθέσεων, και υπονομεύει τις προσπάθειές μου για έλεγχο. Η ηθική χειρονομία συνίσταται εδώ στο να καλωσορίζουμε, να δίνουμε χώρο, να επιτρέπουμε σε κάτι να έρθει απόλυτα. Αλλά όταν προσεγγίζεται από την πλευρά της επιθυμίας μας για ανοιχτότητα, της επιθυμίας μας να εξισώσουμε το απροϋπόθετο καλωσόρισμα με το αγαθό, η ηθική απαιτεί περισσότερα από το να αφήσουμε απλώς τους εαυτούς μας να καταληφθούν εξαπίνης, να αιφνιδιαστούν από οτιδήποτε συμβαίνει. Απαιτεί να αφήσω τον Άλλο να αφιχθεί, και αυτή η άφιξη είναι δυνατή μόνο με τη βοήθεια ονομάτων, κατηγοριών, θεσμών και κανόνων. Η ηθική χειρονομία συνίσταται εδώ στον προσδιορισμό, την οριοθέτηση, την επιλογή και μερικές φορές ακόμα και την απόρριψη. Κατά συνέπεια, καμιά από τις δύο μορφές φιλοξενίας, ως τέτοιας, δεν μπορεί να εννοηθεί ως «καλή» ή «ηθική». Δεν είναι περισσότερο ακριβές να σκεφτούμε το απροϋπόθετο ως το αγαθό και το υπό όρους ως τη διαστροφή αυτού του αγαθού ή την πτώση του στο πεπερασμένο, από το να σκεφτούμε

το υπό όρους ως το αγαθό και το απροϋπόθετο ως τη διάλυση των κανόνων σε ένα «όλα επιτρέπονται». Και οι δύο αυτές ερμηνείες απλουστεύουν την παράδοξη σχέση μεταξύ των δύο μορφών φιλοξενίας.⁶ Αντί να προσπαθούμε να προσδιορίσουμε ποια πλευρά είναι η καλή, χρειάζεται μάλλον να κατανοήσουμε την κίνηση της ηθικής ως εξής: το «αγαθό» βρίσκεται πάντα στην άλλη πλευρά. Όταν υπακούω στην προσταγή τού να επιλέγω και να ελέγχω, το αγαθό βρίσκεται στην πλευρά του απροϋπόθετου, αλλά όταν υπακούω στην προσταγή τού να καλωσορίζω απολύτως, το αγαθό βρίσκεται στην πλευρά των προϋποθέσεων. Δεν μπορώ ποτέ να μένω ανυποχώρητος στην πλευρά του αγαθού· αντιθέτως, ευρισκόμενος στη μια πλευρά, η ηθική είναι αυτό που με ωθεί στην άλλη, κατά τρόπο αόριστο. Επιπλέον, για τον Ντερριντά, αυτή η αδυνατότητα να είμαστε φιλόξενοι, να είμαστε καλοί, δεν αποτελεί απλώς συνάρτηση της περατότητάς μας («μόνο να είχα ένα μεγαλύτερο σπίτι, περισσότερους πόρους, κ.λπ., και θα μπορούσα να είμαι ανοιχτός στον καθένα που έρχεται...»: «εάν μπορούσα να γνωρίζω τα πάντα για τον άλλο που υποδέχομαι, τότε θα μπορούσα να ελέγξω σιδή-

6. Η δεύτερη ερμηνεία είναι περισσότερο συνηθισμένη στη βιβλιογραφία, αλλά πολλοί ερμηνευτές έχουν επίσης επιμείνει στο γεγονός ότι το απροϋπόθετο δεν λειτουργεί ως ηθικό ιδεώδες στον Ντερριντά. Βλ. **Samir Haddad**, *Derrida and the Inheritance of Democracy*, Μπλούμινγκτον: Indiana University Press, 2013, κεφάλαιο 1. Βλ., επίσης, **Martin Hägglund**, *Radical Atheism: Derrida and the Time of Life*, Στάνφορντ, Καλιφόρνια: Stanford University Press, 2008, σσ. 103-106. Η σχέση μεταξύ της απροϋπόθετης φιλοξενίας και των κανόνων της φιλοξενίας βρίσκεται στο επίκεντρο της συζήτησης μεταξύ του Ντέρεκ Αττριντζ (Derek Attridge) και του Μάρτιν Χέγκλουντ (Martin Hägglund). Ενώ ο Χέγκλουντ επιμένει ότι η ανοιχτότητα προς τον άλλο αποτελεί το «μη ηθικό άνοιγμα της ηθικής» έτσι ώστε κάθε απροϋπόθετη κατάφαση να αποτελεί πάντα την κατάφαση της χρονικής περατότητας, και ως εκ τούτου του αδιαχώριστου του αγαθού και του κακού, ο Αττριντζ θεωρεί ότι με το να εκκενώνει το απροϋπόθετο από κάθε κανονιστική δύναμη, ο Χέγκλουντ προδίδει την «ηθική χροιά» των γραπτών του Ντερριντά, απλοποιεί τη σχέση μεταξύ του απροϋπόθετου και του υπό όρους, και καταλήγει να υποστηρίζει μια σαφώς υπό όρους φιλοξενία («που χαρακτηρίζεται από επιφυλακτικότητα»). Βλ. **Derek Attridge**, «Review of Radical Atheism by Martin Hägglund», *Derrida Today* 2, αρ. 2, 2009, σσ. 271-281, ανατυπωμένο στο **Derek Attridge**, *Reading and Responsibility: Deconstruction's Traces*, Εδιμβούργο: Edinburgh University Press, 2010, κεφ. 10 και **Martin Hägglund**, «The Non-Ethical Opening of Ethics: A Response to Derek Attridge», *Derrida Today* 3, αρ. 2, 2010, σσ. 295-305.

ποτε συμβαίνει...»), αλλά είναι εγγεγραμμένη στην ίδια την έννοια της φιλοξενίας.

Υπό το φως αυτών που μόλις ειπώθηκαν, μπορούμε να δούμε πώς η ηθική του Ντερριντά, αντίθετα από αυτήν του Λεβινάς, δεν ζητά να αποποιηθούμε όλες τις προϋποθέσεις και όλες τις κατηγορίες, προκειμένου να εισέλθουμε σε μια αμιγώς ειρηνική σχέση με το απολύτως μοναδικό Άλλο.⁷ Από μία άποψη, δεν υπάρχει απολύτως μοναδικός Άλλος με τον οποίο θα μπορούσα να συνάψω μια ειρηνική ηθική σχέση, εάν ήμουν απλώς σε θέση να εγκαταλείψω την προσήλωσή μου στον υπολογισμό, τη δύναμη-εξουσία, την κυριότητα. Ο Άλλος του Ντερριντά είναι τίποτα: έρχεται τη στιγμή της τύφλωσης ή στο τυφλό σημείο της στιγμής. Δεν είναι επομένως ποτέ «εδώ» όταν είναι εδώ, όταν τον βλέπουμε να έχει φτάσει, δεν είναι πλέον ο «υπό έλευση Άλλος» αλλά έχει αναχθεί σε κάποια καθορισμένη μορφή.⁸ Γι' αυτό ο άλλος οφείλει να παραμένει πάντα υπό έλευση, πάντα πέρα από αυτό που είναι παρόν. Εντούτοις, χωρίς το εν τω γίνεσθαι-παρόν του Άλλου, χωρίς τη φαινομενικοποίησή του, το κάτι παραπάνω που ο Άλλος «είναι» θα εγκαταλείπεται στην καθαρή νύχτα της ανυπαρξίας.

Μπορούμε να επεξηγήσουμε το τελευταίο σημείο με αυτά που ο Ντερριντά λέει γύρω από το όνομα στο *Περί φιλοξενίας*. Η φιλοξενία ως δικαιο προϋποθέτει, γράφει ο Ντερριντά, «το κοινωνικό και οικογενειακό καθεστώς των συμβαλλομένων, τη δυνατότητα γι' αυτούς να καλούνται

7. Βλ. την ενασχόληση του Ντερριντά με τον Άλλο του Λεβινάς και την αδυνατότητα της αμιγούς ειρήνης στο Jacques Derrida, «Violence and Metaphysics» [*«Violence et métaphysique»*], στον ίδιο, *Writing and Difference [L'écriture et la différence]*, μτφρ. Alan Bass, Σικάγο: The University of Chicago Press, 1978 (ελληνική έκδοση: Ζακ Ντεριντά, «Βία και μεταφυσική: Δοκίμιο για τη σκέψη του Εμμανουέλ Λεβινάς», στον ίδιο, *Η γραφή και η διαφορά*, μτφρ. Κ. Παπαγιώργης, Αθήνα: Καστανιώτη, 2003, Σ.τ.Μ.).

8. Στο βιβλίο της Derrida and the Ethics Under Erasure, η Νικόλ Αντερσον (Nicole Anderson) μιλά για την «απόκρισή μας στο(ν) "υπό έλευση" άλλο» ως «μια απόκριση στο άγνωστο, το οποίο μπορεί να, ή να μην, "εμφανιστεί" ή συμβεί», συνδέοντας έτσι το «υπό έλευση» με τη δυνατότητα της εμφάνισης. Για την Αντερσον, το υπό έλευση φαίνεται να είναι το παρελθόν ή το μέλλον πέρα από την παρούσα ζωή και η ηθική απαιτεί να αποκρινόμαστε πέρα από αυτό που είναι παρόν στην παρούσα ζωή στο παρελθόν και το μέλλον που στοιχειώνει το παρόν. Ενώ υπογραμμίζει τη φασματική φύση του υπό-έλευση, και την αναπάντεχη και αιφνίδια φύση της ελεύσεώς του, το σκέφτεται ακόμη αποκλειστικά κάτω από τη μορφή του εμφανιζόμενου.

με το όνομά τους, να έχουν ένα όνομα, να είναι υποκείμενα δικαίου, τα οποία θα μπορεί να κλητεύονται και να υπόκεινται σε ποινικές κυρώσεις, να τους αποδίδονται εγκληματικές πράξεις, να είναι υπεύθυνα, να είναι εφοδιασμένα με μια ονομαστική ταυτότητα, με ένα κύριο όνομα».⁹

Το κύριο όνομα (εδώ παραδειγματικά το επώνυμο, το οποίο, όπως ο Ντερριντά επίσης επισημαίνει, δεν είναι κύριο υπό την έννοια του αυστηρά ατομικού και μοναδικού) αποτελεί ένδειξη του στάτους του ξένου. Ορίζει γι' αυτόν έναν τόπο στον κόσμο και ορισμένα δικαιώματα και ευθύνες που το συνοδεύουν (παραδείγματος χάριν, το δικαίωμα να επισκέπτεται ή να μην επισκέπτεται, κάποια ξένη χώρα). Απ' την άλλη, ο απόλυτος Άλλος δεν μπορεί να έχει ένα όνομα. Η απαίτηση της απόλυτης φιλοξενίας συνδέεται με αυτόν τον απόλυτο άλλο που δεν έχει όνομα, δεν έχει στάτους και, ως εκ τούτου, δεν χωράει στον κόσμο. Ο Ντερριντά συνεχίζει ως εξής: «Για να το πω με άλλους όρους, η απόλυτη φιλοξενία απαιτεί να ανοίξω το σπίτι μου και να δώσω όχι μόνο στον ξένο (εφοδιασμένο με επώνυμο, με το κοινωνικό καθεστώς του ως ξένου, κ.λπ.) αλλά και στον απόλυτο, άγνωστο, ανώνυμο άλλο, να του δώσω τόπο-έναυσμα, να τον αφήσω να έλθει, να τον αφήσω να αφιχθεί, και να λάβει χώρα-τόπο στον τόπο που του προσφέρω, χωρίς να του ζητήσω ούτε αμοιβαιότητα (την ένταξή του σε μια συνθήκη) ή ακόμη το όνομά του».¹⁰

Συνεπώς, η πρώτη απαίτηση της φιλοξενίας φαίνεται να είναι να καλωσορίσουμε τον Άλλο χωρίς να ρωτήσουμε το όνομά του, χωρίς να διερευνήσουμε εκ των προτέρων εάν έχει το σωστό όνομα (αυτό που του παρέχει το δικαίωμα επίσκεψης, αλλά και που εγγυάται ότι θα παραμείνει στον χώρο που του προσφέρω και για όσο χρόνο του τον παραχωρώ). Η απουσία ονόματος εξασφαλίζει ότι δεν επιβάλλω τη γλώσσα μου και τις κατηγορίες της στον άλλο, ανάγοντάς τον με αυτόν τον τρόπο σε αυτό που είναι ήδη γνωστό. Αλλά η απουσία ονόματος αποτελεί επίσης έναν κίνδυνο, δηλαδή ότι ο άλλος δεν θα κατορθώσει να αφιχθεί, να καταστεί παρών, άρα η σχέση με-

9. Jacques Derrida, «Foreigner Question: Coming from Abroad / from the Foreigner», *ό.π.*, σ. 23 (ελληνική έκδοση: Ζακ Ντερριντά, «Περί ξένου ερώτημα: ερχόμενο από τον ξένο/τα ξένα», *ό.π.*, σ. 31, Σ.τ.Μ.).

10. Στο *ίδιο*, σ. 25 (ελληνική έκδοση: σσ. 33-35, Σ.τ.Μ.).

ταξύ ονόματος και ανωνυμίας είναι, ακριβώς όπως αυτή μεταξύ των προϋποθέσεων και του απροϋπόθετου, ανεπίκριτη. Πράγματι, ο Ντερριντά δεν λέει ότι η φιλοξενία συνίσταται αποκλειστικά στο να αφήσουμε τον άλλο στην ανωνυμία του. Αντιθέτως αναρωτιέται: «Μήπως η φιλοξενία συνίσταται στο να υποβάλλεις ερωτήματα στον ερχόμενο; Μήπως αρχίζει η φιλοξενία με το ερώτημα που απευθύνεις σε αυτόν που έρχεται [...]: πώς ονομάζεσαι, πες μου το όνομά σου, πώς πρέπει να σε αποκαλώ, εγώ που σε καλώ, εγώ που έχω την επιθυμία να σε καλώ με το όνομά σου, πώς πρέπει να σε αποκαλώ; [...] Ή μήπως η φιλοξενία αρχίζει με την υποδοχή χωρίς ερώτηση, με μια διπλή εξάλειψη, την εξάλειψη του ερωτήματος και του ονόματος; Τι είναι πιο σωστό-δίκαιο και αυτό που δείχνει περισσότερη αγάπη: να θέτουμε ή να μη θέτουμε ερωτήματα; Να καλούμε κάποιον με το όνομά του ή χωρίς το όνομά του; Να δίνουμε ή να μαθαίνουμε το όνομα που έχει ήδη δοθεί;»¹¹

Δεν υπάρχει «σωστή» απάντηση σε αυτήν την ερώτηση, και η ηθική δεν βρίσκεται αποκλειστικά στην πλευρά της ανωνυμίας.¹²

Εάν κατανοούμε όχι μόνο την ανάγκη αλλά και τον κίνδυνο της ανωνυμίας, τότε μπορούμε να καταλάβουμε γιατί η φαινομενικοποίηση δεν αποτελεί απλώς ένα κακό που συμβαίνει στον άλλο που θα όφειλε να έχει παραμείνει καθαρός και απόλυτος. Πρέπει επίσης να επιτραπεί στον Άλλο να αφιχθεί και να εμφανιστεί. Αλλά πώς επιτρέπεται κανείς στο απροσδόκητο, στο μη προβλέψιμο να εμφανιστεί; Με μια πρώτη ματιά, φαίνεται σαν μια απροσδόκητη έκπληξη να είναι ακριβώς αυτό που δεν χρειάζεται να του επιτραπεί να εμφανιστεί. Εντούτοις, πράγματι ο Ντερριντά στο

11. Στο ίδιο, σσ. 27-29 (ελληνική έκδοση: σ. 37, Σ.τ.Μ.).

12. Στο «Spaces of Hospitality», ο Χάιντρουν Φριίζε (Heidrun Friese) επικρίνει αυτήν την ανωνυμία επειδή «προσδιορίζει τον ξένο ακόμη περισσότερο», πιο συγκεκριμένα, «καθιστώντας τον ένα ανώνυμο, δίχως όνομα υποκείμενο μιας “απόλυτης φιλοξενίας”, στην οποία ο οικοδεσπότης δίνει μονομερώς (χωρίς εν τούτοις να δίνει)» (Heidrun Friese, «Spaces of Hospitality», *Angelaki: Journal of the Theoretical Humanities* 9, αρ. 2, 2004, σ. 72). Η ανωνυμία, φαίνεται, ότι αποστερεί τον ξένο από κάθε εμπρόθετη δράση [agency]. Αλλά για τον Ντερριντά, η ανωνυμία είναι πρωτίστως ένα μέσο να αποτρέπεται η επιβολή ξένων κατηγοριών και ονομάτων στον ξένο, έτσι ώστε αυτός ο ίδιος να μπορεί να είναι ο δράστης [agent] του δικού του ονομάζω και εμφανίζεσθαι.

παραπάνω παράθεμα αναφέρει ότι, προκειμένου το συμβάν της άφιξης του άλλου να λάβει χώρα, πρέπει να δώσω τόπο-ένανσμα στον άλλο, «να τον αφήσω να αφιχθεί, και να λάβει χώρα-τόπο στον τόπο που του προσφέρω». Αυτή η διατύπωση είναι μάλλον αινιγματική. Φαίνεται να προϋποθέτει έναν τόπο, που οριοθετείται από εμένα και ως εκ τούτου τελεί υπό τη δύναμη-εξουσία μου, που θέτει τα όρια του πιθανού ερχομού του άλλου και μετριάζει τους κινδύνους της επίσκεψης: «Έλα εδώ. Αυτός είναι ο χώρος σου, ο χώρος που έχω δημιουργήσει για σένα». Ακόμη κι αν ερμηνεύουμε αυτό το δώρο του χώρου σαν να σημαίνει ότι πρέπει πρώτα να διανοίξουμε έναν χώρο, να προκαλέσουμε αναστάτωση στους περιορισμούς, να αποσταθεροποιήσουμε τα σύνορα, προτού να μπορέσει ο άλλος να έρθει, μια τέτοια ερμηνεία θέτει την άφιξη του Άλλου κάτω από τη δύναμη-εξουσία του κυρίου του οίκου. Ο Ντερριντά είναι σαφής, εντούτοις, ότι ο Άλλος έρχεται απροσδόκητα: «δεν θα έχετε δει τίποτα να έρχεται [...] ο άλλος [...] δεν θα είχε ποτέ περιμένει την επινόησή σας».¹³ Αυτή η απροσδόκητη έλευση θα υπερχειλίζει πάντα τον χώρο που έχω (ή δεν έχω) προετοιμάσει για την άφιξη του Άλλου. Αλλά ο κίνδυνος του υπερτονισμού του απροσδόκητου της άφιξης είναι ότι καθώς τίθεται εξ ολοκλήρου εκτός της δύναμης-εξουσίας μου, ίσως καταλήξει σε παθητικότητα. Παρ' όλα αυτά, η έλλειψη ελέγχου, και η αδυναμία να προβλέψουμε ή να προεικονίζουμε αυτό που έρχεται, δεν ισοδυναμούν με αδιαφορία. Όπως επισημαίνει ο Ντερριντά: «Κι όμως είναι απαραίτητο να προετοιμαστούμε γι' αυτό, για να επιτρέψουμε τον ερχομό του παντελώς άλλου, η παθητικότητα, ένα ορισμένο είδος καρτερικής παθητικότητας για την οποία όλα επιστρέφουν στο ίδιο πράγμα, δεν είναι κατάλληλη. Το να αφήνεις τον άλλο να έλθει δεν είναι αδράνεια έτοιμη για οτιδήποτε».¹⁴

Το να αφήνω κάτι να έρχεται, να του επιτρέπω να αφικνείται, δεν αποτελεί αδράνεια· μου επιβάλλει μια απαίτηση: «Προετοιμάσου

13. Jacques Derrida, «Psyche: Invention of the Other» (μτφρ. Catherine Porter), στο ίδιο, *Psyche: Inventions of the Other*, τόμ. I, επιμ. Peggy Kamuf & Elizabeth Rottenberg, Στάνφορντ, Καλιφόρνια: Stanford University Press, 2008, σσ. 46-47.

14. Στο ίδιο, σ. 39.

για το απροσδόκητο, αλλά χωρίς να προβλέπεις, χωρίς να προσπαθείς να δεις αυτό που έρχεται». Μια τέτοια προετοιμασία, όπως και η ίδια η φιλοξενία, μας ωθεί προς δύο αντίθετες κατευθύνσεις: απαιτεί τη δημιουργία δομών φιλοξενίας, δομών που θα ρυθμίζουν πάντα την άφιξη του Άλλου, αλλά χωρίς τις οποίες αυτή η άφιξη δεν θα μπορούσε να λάβει χώρα, δεν θα μπορούσε να καταγραφεί. Επίσης απαιτεί να αποσταθεροποιήσουμε αυτές τις δομές, να αποτρέψουμε την ακαμψία τους ή να αποτρέψουμε τους εαυτούς μας από το να τις σκέφτονται σαν να μπορούσαν να λογοδοτήσουν για όλα και για όλους. Σε αυτήν τη διπλή χειρονομία της προετοιμασίας —αποσταθεροποιώντας με το ένα χέρι αυτό που οικοδομούμε με το άλλο— μαθαίνουμε να λέμε «Ελα!» με έναν τρόπο που είναι «χωρίς ορίζοντα προσδοκίας και δίχως προφητική προεικασία [prefiguration]». ¹⁵ Ωστόσο, αυτό που προετοιμάζω δεν είναι ακριβώς ο απροσδόκητος ερχομός του Άλλου, ο οποίος ως απροσδόκητος μπορεί να συμβεί οποτεδήποτε και δεν τελεί υπό τον έλεγχό μου. Αλλά προετοιμάζομαι για να εγγράψω αυτόν τον απροσδόκητο ερχομό ως σχισμή ή χαραμάδα, ως μετατόπιση ή ολίσθηση εντός των δομών της φιλοξενίας. Ίσως είναι μόνο ατενίζοντας το τυφλό σημείο κατ' αυτόν τον τρόπο, όπου δεν βλέπω τίποτα να έρχεται, όπου ενδεχομένως να βιώνω κάτι άλλο από την εφαρμογή κανόνων, κάτι που, έστω μόνο και για μια στιγμή, αποσταθεροποιεί τους μηχανισμούς υποδοχής.

15. Jacques Derrida, «Faith and Knowledge: The Two Sources of “Religion” at the Limits of Reason Alone», στον ίδιο, *Acts of Religion*, ό.π., σ. 56 (ελληνική έκδοση: Ζακ Ντεριντά, «Πίστη και γνώση. Οι δύο πηγές της “θρησκείας” στα όρια του απλού λόγου», μτφρ. Γιώργος Φαράκλας, στο Jacques Derrida, Gianni Vattimo (επιμ.), *Η θρησκεία*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2003, σσ. 31-32, Σ.τ.Μ.). Για την αναμονή πέραν αυτού που είναι δυνατό, βλ. Jacques Derrida, *Aporias: Dying-Awaiting (One Another at) the “Limits of truth”* [Aporias: Mourir-s’attendre aux “limites de la vérité”], μτφρ. Thomas Dutoit, Στάνφορντ, Καλιφόρνια: Stanford University Press, 1993, σσ. 62-81. Γι’ αυτήν την αναμονή χωρίς προσδοκία ή την «αναμονή άνευ αναμονής», βλ. Jacques Derrida, «Marx & Sons», στο Michael Sprinker (επιμ.), *Ghostly Demarcations: A Symposium on Jacques Derrida’s Specters of Marx*, Λονδίνο: Verso, 1999, σσ. 248-251 (ελληνική έκδοση: Ζακ Ντεριντά, *Μαρξ & Υιοί*, μτφρ. Κωστής Παπαγιώργης, Αθήνα: Εκκρεμές, 2004, σσ. 61-65, Σ.τ.Μ.).

Βιβλιογραφία

- Anderson, Nicole**, *Derrida and the Ethics Under Erasure*, Λονδίνο: Continuum, 2012.
- Attridge, Derek**, *Reading and Responsibility: Deconstruction's Traces*, Εδιμβούργο: Edinburgh University Press, 2010.
- Attridge, Derek**, «Review of Radical Atheism by Martin Hägglund», *Derrida Today* 2, αρ. 2, 2009, σσ. 271-281.
- Caputo, John D.**, «Who is Derrida's Zarathustra? Of Fraternity, Friendship, and a Democracy to Come», *Research in Phenomenology* 29, αρ. 1, 1999, σσ. 184-198.
- Caputo, John D.**, *Deconstruction in a Nutshell: A Conversation with Jacques Derrida*, Ν. Υόρκη: Fordham University Press, 1994.
- Derrida, Jacques**, «Violence and Metaphysics», στου ιδίου, *Writing and Difference*, μτφρ. Alan Bass, Σικάγο: The University of Chicago Press, 1978, σσ. 79-153 (ελληνική έκδοση: **Ζακ Ντερριντά**, «Βία και μεταφυσική: Δοκίμιο για τη σκέψη του Εμμανουέλ Λεβινάς», στου ιδίου, *Η γραφή και η διαφορά*, μτφρ. Κωστής Παπαγιώργης, Αθήνα: Καστανιώτη, 2003, 89-220). σσ. 89-220.
- Derrida, Jacques** «“A ‘Madness’ Must Watch Over Thinking”», στου ιδίου, *Points...: Interviews 1974–1994*, επιμ. Elisabeth Weber, Στάνφορντ, Καλιφόρνια: Stanford University Press, 1995, σσ. 339-364 (ελληνική έκδοση: **Jacques Derrida**, «“Μια ‘τρέλα’ πρέπει να αγρυπνεί πάνω από τη σκέψη”», στου ιδίου, *Συνομιλίες*, μτφρ. Μαντλέν Ακτύπη-Δημήτρης Γκινωσάτης, επιμ. Μιχάλης Καραχάλιος, Αθήνα: Πλέθρον, 1995, σσ. 99-143).
- Derrida, Jacques**, «Hostipitality», στου ιδίου, *Acts of Religion*, επιμ. Gil Anidjar, Ν. Υόρκη: Routledge, 2002, σσ. 356-420.
- Derrida, Jacques** «The Deconstruction of Actuality», στου ιδίου, *Negotiations: Interventions and Interviews 1971-2001*, επιμ. Elizabeth Rottenberg, Στάνφορντ, Καλιφόρνια: Stanford University Press, 2002, σσ. 100-144.
- Derrida, Jacques**, «Psyche: Invention of the Other», μτφρ. Catherine Porter, στου ιδίου, *Psyche: Inventions of the Other*, τόμ. Ι, επιμ. Peggy Kamuf & Elizabeth Rottenberg, Στάνφορντ, Καλιφόρνια: Stanford University Press, 2008, σσ. 1-47.
- Derrida, Jacques**, «Faith and Knowledge: The Two Sources of “Religion” at the Limits of Reason Alone», στου ιδίου, *Acts of Religion*, επιμ. Gil Anidjar, Ν. Υόρκη: Routledge, 2002, σσ. 40-101 (ελληνική έκδοση: **Ζακ Ντερριντά**, «Πίστη και γνώση. Οι δύο πηγές της “θρησκείας” στα όρια του απλού λόγου», μτφρ. Γιώργος Φαράκλας, στο **Jacques Derrida**, Gianni Vattimo (επιμ.), *Η θρησκεία*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2003, σσ. 11-111).
- Derrida, Jacques**, *Aporias: Dying-Awaiting (One Another at) the “Limits of truth”*, μτφρ. Thomas Dutoit, Στάνφορντ, Καλιφόρνια: Stanford University Press, 1993.
- Derrida, Jacques**, «Marx & Sons», στο Michael Sprinker (επιμ.), *Ghostly Demarcations: A Symposium on Jacques Derrida's Specters of Marx*, Λονδίνο: Verso, 1999, σσ. 213–269 (ελληνική έκδοση: **Ζακ Ντερριντά**, *Μαρξ & Υιοί*, μτφρ. Κωστής Παπαγιώργης, Αθήνα: Εκκρεμές, 2004).
- Derrida, Jacques & Dufourmantelle, Anne**, *Of Hospitality: Anne Dufourmantelle Invites Jacques Derrida to Respond*, μτφρ. Rachel Bowlby, Στάνφορντ, Καλιφόρνια: Stanford University Press, 2000, σ. 61 (ελληνική έκδοση: **Ζακ Ντερριντά & Αν Ντυφουρμαντέλ**, *Περί φιλοξενίας:*

Η Αν Ντυφουρμαντέλ προσκαλεί τον Ζακ Ντερριντά να απαντήσει, μτφρ.-σημ. Βαγγέλης Μπιτσώρης, Αθήνα: Εκκρεμές, 2006).

Friese, Heidrun, «Spaces of Hospitality», *Angelaki: Journal of the Theoretical Humanities* 9, αρ. 2, 2004, σσ. 67-78.

Haddad, Samir, *Derrida and the Inheritance of Democracy*, Μπλούμινγκτον: Indiana University Press, 2013.

Hägglund, Martin, *Radical Atheism: Derrida and the Time of Life*, Στάνφορντ, Καλιφόρνια: Stanford University Press, 2008.

Hägglund, Martin, «The Non-Ethical Opening of Ethics: A Response to Derek Attridge», *Derrida Today* 3, αρ. 2, 2010, σσ. 295-305.

Σχέδιο: Δέα Καββαδία

2015/1/14
ΔΚ

Επιλογή-μετάφραση: Γεράσιμος Κακολύρης

* Το παρόν κείμενο αποτελεί απόσπασμα (σσ. 31-35) από το άρθρο της **Μαρί-Εβ Μορέν** (Marie-Eve Morin), «The Spacing of Time and the Place of Hospitality: Living Together According to Bruno Latour and Jacques Derrida», *Parallax*, τόμ. 21, αρ. 1, 2015, σσ. 26-41 (Σ.τ.Μ.).

Η **Μαρί-Εβ Μορέν** είναι αναπληρώτρια καθηγήτρια φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο της Αλμπέρτας στο Έντμοντον (Edmonton) του Καναδά. Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα περιλαμβάνουν τη φαινομενολογία, τον υπαρξισμό και την αποδόμηση. Είναι συγγραφέας της μονογραφίας *Jean-Luc Nancy (Polity)*, 2012).

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΤΕΥΧΟΣ 426 ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2016 10 €

Η ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ

Γεράσιμος Κακολύρης • Émile Benveniste • Μαρίνα Βήχου • René Schérer • Βίκυ Ιακώβου • Catherine Chaliel • Γιώργος Αυγούστης • Jacques Derrida • Marie-Eve Morin • Έλενα Νικολακοπούλου • Μίνα Καραβαντά • Ελίνα Στάικου • Βάσια Τσακίρη • Άγγελος Μουζακίτης • Σπύρος Μακρής • Φίλιππος Βασιλόγιαννης • Σπύρος Τέγος • Γιώργος Φαράκλας • Γιώργος Αραμπατζής • Γιώργος Γιαννόπουλος

Επιμέλεια αφιερώματος: Γεράσιμος Κακολύρης

ΕΠΕΚΕΙΝ

Οκτώβριος Νοέμβριος Δεκέμβριος 2016, τεύχος 420

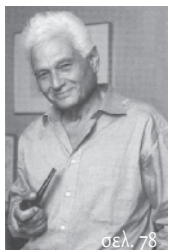
Γιώργος Γιαννόπουλος, Άνθη στο κατώφλι	σ. 4
Γεράσιμος Κακολύρης, Η πολιτική και η ηθική της φιλοξενίας	8
Émile Benveniste, Η φιλοξενία μτφρ. Μαρίνα Βήχου	38
René Schérer, Ένας άγραφος νόμος, μτφρ. Βίκυ Ιακώβου	57
Catherine Chaliar, Φιλοξενία ατόμων, φιλοξενία ομάδων μτφρ. Γιώργος Αυγούστης	62
Jacques Derrida, Η αρχή της φιλοξενίας μτφρ. Γεράσιμος Κακολύρης	78
Marie-Eve Morin, Ηθική, χώρος, φιλοξενία στον Ζακ Ντερριντά μτφρ. Γεράσιμος Κακολύρης	85
Έλενα Νικολακοπούλου, Η έννοια της φιλοξενίας στον Ζακ Ντερριντά	97
Μίνα Καραβαντά, Το απροϋπόθετο και η φιλοξενία, το απροϋπόθετο της φιλοξενίας, «Ίω πόλις», ιδού ο άνθρωπος	112
Ελίνα Στάικου, Πέρα από την φιλοξενία: Αυτοάνοσο και μητρότητα	134
Βάσια Τσακίρη, Η άπειρη αγάπη ως εκπλήρωση του καθήκοντος: το διακύβευμα της φιλοξενίας στον Σαίρεν Κίρκεγκωρ	151
Αγγελος Μουζακίτης, Ανεστίατητα και φιλοξενία: Το παράδοξο της νεωτερικότητας	165
Σπύρος Μακρής, Η φιλοξενία στον Εμμανουέλ Λεβινάς: Ηθικές και πολιτικές όψεις	178

σελ. 57

σελ. 62

σελ. 78

σελ. 85

σελ.153

σελ.178

σελ. 226

Φίλιππος Βασιλόγιαννης, Αλληλεγγύη και φιλοξενία	
στον πολιτικό φιλελευθερισμό	210
Σπύρος Τέγος, Εμπορικό πνεύμα και (α)φιλόξενα ήθη στον Διαφωτισμό	226
Γιώργος Φαράκλας, Γιατί μᾶς συμφέρει νὰ ὑποδεχτοῦμε τοὺς πρόσφυγες	245
Γιώργος Αραμπατζής, Φιλοξενία και εικονολογία	258

Ο **Θωμάς Φίλιος** σπούδασε Μαθηματικά και Πληροφορική στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Είναι αυτοδίδακτος φωτογράφος. Έχει παρακολουθήσει και έχει οργανώσει ο ίδιος σεμινάρια φωτογραφίας. Φωτογραφίες του έχουν δημοσιευτεί σε περιοδικά, εφημερίδες και σε εξώφυλλα μουσικών CD της ECM Records -Μόναχο Γερμανία. Έχει πραγματοποιήσει εκθέσεις φωτογραφίας στο Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης-Αθήνα, στο Φωτογραφικό Κέντρο Θεσσαλονίκης, και στο Πολιτιστικό Κέντρο Γρεβενών. Έχει εκδώσει το λεύκωμα *Αισθητική Περιπλάνηση στη Βόρεια Πίνδο* με 40 ασπρόμαυρες φωτογραφίες και το eBook «*Μια Μικρή Ερωτική Ιστορία*» με 38 εικόνες. Συντηρεί μεγάλο μεγέθους ιστοσελίδα στη διεύθυνση www.thomasfilios.com. Φωτογραφίζει πάνω από 25 χρόνια, ζει στα Γρεβενά, μια μικρή πόλη στην βόρεια Ελλάδα, από όπου μπορεί και εξυπηρετεί καλύτερα τους καλλιτεχνικούς του στόχους, εργάζεται ως καθηγητής Πληροφορικής στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Η **Λέα Καββαδία** γεννήθηκε στην Θεσσαλονίκη. Σπούδασε γραφιστική, μαθήματα ελεύθερου σχεδίου. Έχει λάβει μέρος σε επιλεγμένες εκθέσεις. Έργα της βρίσκονται σε ιδιωτικές συλλογές. Ο **Γιώργος Ιωαννίδης** είναι φωτογράφος, τακτικός συνεργάτης του περιοδικού ENEKEN.

ΕΚΔΟΤΗΣ-ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΓΙΩΡΓΟΣ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΞΩΦΥΛΛΟ: ΘΩΜΑΣ ΦΙΛΙΟΣ

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ: ΛΕΑ ΚΑΒΒΑΔΙΑ

ΦΩΤΟ: ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

ΤΟ ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΗΝ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ ΤΕΥΧΟΥΣ

ΕΠΙΜΕΛΗΘΗΚΕ Ο **ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΚΑΚΟΛΥΡΗΣ**

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: Γ. Θ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

Το περιοδικό ENEKEN είναι ένα ανεξάρτητο, μη κερδοσκοπικό εκδοτικό εγχείρημα.

Ενυπόγραφα κείμενα εκφράζουν, πρωτίστως, την άποψη του συγγραφέα τους.

ENEKEN, Βασ. Όλγας 55, Θεσσαλονίκη 546.41, τηλ. fax: 2310.833665,

e-mail: enenken@hotmail.com, enenkenperiodiko.blogspot.com

giannopoulosgeorges64@gmail.com

για λογοτεχνικές συνεργασίεςκαι προτάσεις:

logoenenken@hotmail.com

ISSN 1107-1869

